

Malene Djursaa

Lektor, Institut for Engelsk, Handelshøjskolen
i København, tidligere lektor ved KDAS.

Engelsk fonetik og samfundsforhold i et integreret forløb

Indledning

På mange videregående og højere uddannelser undervises der i fonetik og samfundsforhold som separate discipliner, ofte betinget af modulstruktur og eksamenslogistik. Hvor sådanne eksterne begrænsninger kan overvindes, kan begge discipliner imidlertid vinde ved en integreret tilgang - og på seminariernes sprogliniefag er dette normalt muligt.

Artiklens formål er at skitsere en måde hvorpå de to discipliner med gensidig fordel kan slå følge for en tid; en måde hvorpå et kursus i teoretisk fonetik kan brede sig ud og fungere som indføring i de pågældende landes historie, sociale strukturer og værdisystemer, så undervisningen i samfundsforhold også kommer godt fra start.

Artiklens struktur følger hovedelementerne i et sådant integreret undervisningsforløb, som jeg har forsøgt at praktisere det i begyndelsen af et engelsk liniefagsforløb på Københavns Dag- og Aftenseminarium med forklaringer på tilgangen og de valg jeg har truffet undervejs. Vægten vil ligge på samfundsstoffet, og på at vise hvordan det kan integreres med den teoretiske fonetik.¹

Sprogmodeller

Mine fonetikkurser starter altid med at de studerende ønsker at diskutere hvorvidt man skal tage britisk eller amerikansk engelsk som model, eller måske andre lande som nogen i klassen har tilknytning til. Jeg benytter dette som afsæt til at skitsere den socialhistoriske oprindelse af den britiske standard RP (*Received Pronunciation*) og af den amerikanske standard *General American*.² Det kommer tydeligt frem at den britiske standard i bund og grund er et klassesprog, som har sin oprindelse i det økonomisk og kulturelt dominerende London-område, og som er blevet spredt via kostskolerne og BBC. *General American* har derimod en uvis geografisk oprindelse i det nordlige og vestlige USA, og anses for at være neutral mht. sprogbrugerens sociale, etniske og regionale oprindelse. GA bruges og spredes af de store medie-netværk - *Network American* - men mangler den institutionaliserede og forskriftsmæssige status som RP har i Storbritannien.

I begyndelsen af kurset er de studerende typisk endnu ikke i stand til at forholde sig til de fonetiske forskelle mellem britisk og amerikansk, men vi diskuterer de historiske forudsætninger for de to modeller vi opererer med i engelskundervisningen i dag. Det ville også være naturligt at tale om gensidige stereotyper og fordomme mod begge modeller, og om den mere neutrale 'midt-atlantiske' blandingsmodel. (Den oprindelige midt-atlantiske prototype, Alistair Cooke (*Letter from America*), er nu for gammeldags, men den britisk-fødte amerikanske skuespiller Angela Lansberg (*Murder, She Wrote*) ville jeg anse for at være et godt moderne eksempel).

Den australske mentalitetsændring

Australien er interessant fordi man her i nyere tid har skiftet udtalestandard. Britisk RP var standarden så længe Australien var politisk og kulturelt underlagt Storbritannien, men med voksende australsk selvfølelse har også de højere sociale lag måttet acceptere de karakteristiske australske vokaler, der menes at stamme fra straffefanger og andet godtfolk fra de lavere sociale lag i England (især London og Sydengland). Vi taler i denne forbindelse kort om landets sociale historie som en interessant kontrast til britisk og amerikansk historie, og vender tilbage til emnet når de studerende har de fonetiske forudsætninger for at forstå 'kampen om vokalerne'.

Intonation

Jeg introducerer intonation ret tidligt i fonetikkurset som en del af prosodi. For at overvinde de studerendes hæmninger spiller jeg et bredt udvalg af lydprøver for dem - lydprøver af både mænd og kvinder, gamle og unge, briter og amerikanere i forskellige sociale sammenhænge. Budskabet er at de samme intonationsmønstre bruges af alle, men at udsvingsstørrelsen varierer. Skønt der er en tendens til at amerikanske mænd har de mindste udsving og britiske kvinder de største, så er det let også at finde eksempler på britiske kvinder med beherskede toneudsving (dronning Elisabeth, og Mrs Thatcher det meste af tiden) og på amerikanske mænd med dramatiske udsving (*Mr Cosby*).

Denne øvelse får de studerende til at erkende deres egne fordomme om den 'skabagtige' engelske intonation og giver dem mulighed for bevidst at beslutte sig for hvor store udsving der passer til deres eget temperament, samtidig med at de erkender nødvendigheden af at beherske intonationsmønstrene.

Regiolekter

Britiske regiolekter introducerer jeg i forbindelse med intonation, idet jeg spiller lydprøver på nogle af de stigende intonationsmønstre man hører i Storbritanniens tidligere keltisktalende periferiområder. Disse kontrasteres derefter med de stigende

intonationsmønstre der hører til RP og General American - hvilket fører frem til en bredere diskussion af regiolekt.

Ved behandlingen af Storbritannien og de 'fire nationer' England, Skotland, Nordirland og Wales starter jeg med den historiske dimension af magtrelationerne mellem dem, fordi det bidrager til at forklare mange ting: de resterende lommer af keltisk sprog og de regionale dialekters status i forhold til RP; den stolthed og identitetsfølelse som ligger i befolkningernes brug af de regionale dialekter, og nogle RP-sprogbrugeres nedladende holdninger over for dem; de regionale dialekters renæssance i medierne i sammenhæng med nationalismens genopståen og indførelsen af hjemmestyre og den rivaliseren og det magtspil der altid ligger latent i situationer hvor dialekterne (inkl. RP) mødes. Nu er fonetikkurset også kommet så langt at vi burde være i stand til at illustrere nogle markante regionale dialekter i fonetiske termer.

Som minimum bør behandlingen af amerikanske regiolekt inkludere sydstaternes distinktive *southern drawl*, og bør ikke gå uden om dennes generelt lave status i resten af USA. Magtrelaterede forklaringsmodeller kan findes i den økonomiske og politiske rivaliseren mellem Nord og Syd fra Borgerkrigen og fremefter.

Andre amerikanske regiolekt kan naturligvis behandles, men under alle omstændigheder tager jeg dette som udgangspunkt for en snak om de socio-økonomiske forskelle mellem de amerikanske regioner. Dette kan gøres med 'bælteterminologi' (rustbælte, bibelbælte, solbælte, snebælte³) eller med Garreaus inddeling i 'de ni nationer', baseret på ressourcemæssige og erhvervsøkonomiske interesse modsætninger, som ofte går på tværs af staternes kunstigt skabte grænser.⁴

Canada og Australien inddrager jeg kun på dette punkt for at gøre opmærksom på at deres regionale udtalevariation er mere begrænset⁵. Jeg fristes igen til en sandsynlig 'magtforklaring', nemlig manglen på rivaliserende magtcentre, bortset fra det fransktalende område af Canada.

Sociolekt

Sociolekt er sprogvarianter som er karakteristiske for bestemte sociale klasser eller grupperinger. 'Dronningens engelsk' (som også kaldes *Upper-class-RP*) er en overklasse-sociolekt, lige som Kennedy-klanens 'Boston brahmin' udtale er det. Disse overklasse-dialekter er genstand for fordomme og misundelse fra andre sociale lag. Det der imidlertid normalt forbindes med begrebet sociolekt er de forskellige arbejderklassedialekter.

Regiolekt og sociolekt hænger uløseligt sammen. Som vi har set det i tilfældet RP kan en magtfuld regions dialekt udvikle sig til de magtfuldes sprog i hele landet og der

ved opnå selvstændig status som den model der efterlignes af de socialt mobile og ambitiøse i alle regioner. Social mobilitet opnås næsten altid ved hjælp af uddannelse, og det gælder nu som i det 19. århundrede hvor kostskolerne udbredte RP, at det er gennem uddannelsesinstitutionerne, folk opnår en udtale der kan stå mål med ambitionerne. Det bliver således dem uden uddannelse der bliver tilbage til at tale de lokale dialekter.

Selv om dette billede holder i det store og hele, forenkler det problemstillingerne i nogle områder, såsom Skotland, hvor nationalisme blandt overklassen bidrager til at bevare regiolekten, og uden tvivl også i andre områder som jeg ikke ved nok om.

Sociale klasser og ulighed

Mens fonetikkurset behandler de forskellige fonemer, er det ligeledes tid at behandle baggrunden og betydningen af sociolekter nærmere ved at se på klassestrukturen og holdningerne til sociale klasser og ulighed i de forskellige lande.

Vi starter naturligvis med Storbritannien. Der er mange gode tekster at vælge imellem til at illustrere den historiske og fortsatte betydning af sociale klasser i det britiske samfund, og jeg vil begrænse mig til at minde om nødvendigheden af at skelne mellem objektive og subjektive klasser; mellem sociologernes normalt erhvervsbaserede klasse-definitioner og folks egen fornemmelse af hvor de hører til. Det er tydeligt at subjektive klassetilørsforhold ændrer sig langsommere end erhverv og økonomisk formåen, for som det kan ses ved at sammenligne folketællingsdata med meningsmålinger, er den 'subjektive' arbejderklasse meget større end den 'objektive'. Sociale klasser er andet og mere end erhverv og penge; klasse er også kultur.

USA er imod 'privilegier' som man kendte dem fra det feudale Europa, men ikke imod ulighed. Udtrykt i nutidens (post)industrielle sprog afviser USA gyldigheden af sociale klasser som grundlag for samfundets organisering, men accepterer og ligefrem opmuntrer den ulighed der fremkommer af forskelle i held og talent. Eftersom dette *meritokratiske* værdisystem forudsætter lige chancer i livet for ethvert individ, er det naturligvis en illusion. Det kan godt være at avidrengen kan blive præsident, men det er en hel del mere sandsynligt at det bliver en Kennedy.

Lidt provokerende kunne man måske sige at Storbritannien er åbent *elitært* og erkender hvilke bindinger det opererer med, mens USAs officielle ideologi er ude af trit med dets sociale virkelighed.

Alt dette skal naturligvis tjene til at gøre det forståeligt hvorfor det har stor betydning hvis man taler med en sociolekt i Storbritannien, hvorfor det har mindre betydning i USA og mindst betydning i Danmark, som de fleste kan enes om har et grundlæggende

egalitært menneskesyn. Det er netop pga. vores dybtføjte egalitære overbevisning, som baseret på fælles historie og national selvforståelse sætter sit præg også på den danske højrefløjs løsningsmodeller, at danske undervisere og studerende føler ubehag ved at forholde sig til 'handelsværdien' af en given udtaleform. Omend enhver autentisk udtaleform bør opfattes som ligeværdig, hører det i dette tilfælde med til interkulturel kompetence at man er i stand til at genkende udtale som en vigtig parameter i andre kulturers sociale interaktion.

Det er ikke praktisk muligt at demonstrere og beskrive mere end en eller to sociolekter fonetisk. Bortset fra hurtige båndprøver på Glasgow- eller Birminghamdialekten, eller hvad der nu måtte interessere os, vælger jeg to sociolekter som er nært beslægtede: Cockney og Essex; den første fordi den er berømt og farverig og en af dialekterne bag australsk; den anden fordi den er en vigtig kilde til det mest interessante sociolingvistiske fænomen i nutidens England: Estuary-engelsk.

Cockney og australsk

Nu har fonetikurset behandlet de forskellige engelske fonemer, og de studerende er i stand til at bruge fonetiske termer til at beskrive hvad de hører. En af de mest farverige og bedst dokumenterede dialekter at øve de nye færdigheder på er Cockney - eller snarere Londons arbejderklasse som de lyder i dag, idet rimslang (f.eks.: *Trouble and strife ~ wife, Apples and pairs ~ stairs*) kun nævnes flygtigt. Det burde ikke være vanskeligt at finde autentiske eksempler, men uddrag fra TV-serien *EastEnders* kan sagtens bruges, og kan analyseres ved hjælp af materiale stillet til rådighed på Internettet af fonetikerens John Wells⁶.

Samtidig giver det jordbundne varme image som dyrkes i *EastEnders* også en naturlig anledning til at se nærmere på hvad der kendetegner moderne australsk. Jeg kan godt lide at starte med en voice-over fra en 'officiel' video om Australien som jeg fik fra ambassaden for nogle år siden. Den er et eksempel på *Cultivated Australian* og lyder ganske og aldeles britisk, bortset fra antydningen af nogle fladere a'er - og de studerende nægter at acceptere det som australsk. Så spiller jeg et bånd med den nuværende premierminister John Howard, som eksempel på *General Australian*. „Det lyder mere rigtigt“, siger de; og så finder vi ud af mere præcist hvad det er for nogle lyd, især vokaler, der gør at „det lyder mere rigtigt“. Det drejer sig først og fremmest om de karakteristiske vokaler, især diftonger, som man mener stammer fra de første indvandrere, hvoraf mange kom fra London-regionen.⁷

Kampen om vokalerne

For i hvert fald ikke mere end en generation siden blev der stadig i Australien herset med de privilegeredes børn for at de skulle lære at „passe på deres vokaler“. John Ho-

ward (*Liberals*), en højt respekteret politiker fra den konservative magtelite, er en klar illustration af at denne kamp om vokalerne er tabt af dem der forsøgte at dæmme op for udtaleformer fra de 'lavere sociale lag'. Det moderne australske samfund har lært at være stolte af både forfædre og udtale, og britiske RP-vokaler bliver i stigende grad opfattet som udtryk for den kulturelle underdanighed over for Storbritannien som landet havde med sig fra kolonitiden.

Men australsk er andet og mere end vokalerne, og det illustreres smukt af den tidligere premierminister Keating (*Labor*) hvis sprog til tider flyder over med farverige australske idiomatiske vendinger, så det endog ved sådanne lejligheder kunne klassificeres som 'bredt australsk'. Faktisk anses evnen til at slå over i *Broad Australian* for at være en vigtig social færdighed for mange australiere. Keating, som er berømt for at have klap-pet dronning Elizabeth kammeratligt på skulderen ved et officielt besøg, bringer os passende tilbage til australske egalitære 'kammeratskabsværdier' (*mateship*), som spores direkte tilbage til pionerer og Cockney-straffefanger fra Londons East End.

Estuary English

Hjemme i moderlandet er udtalenormer heller ikke hvad de har været. Hvis man går en tur i Londons forretningskvarterer, hører man ganske vist stadig RP. Det er dog mere sandsynligt, at de unge engelske forretningsløver taler Estuary-engelsk (egentlig 'flodmundings-engelsk') på jobbet og indbyrdes - skønt mange af dem er opdraget med RP og højst sandsynligt taler det hjemme med familien, og når det er socialt passende. Med andre ord er 'flodmundings-engelsk' ved at give RP baghjul som en ny standard der signalerer noget usnobbet og moderne. Lige som RP tidligere, har den ny standard sin oprindelse i det økonomiske magtcenter i det sydøstlige England, idet omtalte 'flodmunding' naturligvis er Themsens. Dets indflydelse har imidlertid allerede bredt sig langt ud over dette område.

Når vi skal studere de fonetisk distinktive træk ved Estuary-engelsk starter jeg med en sammenligning mellem Cockney og Estuary som er stillet til rådighed af John Wells på føromtalt hjemmeside - men jeg understreger at Estuary er et ret upræcist begreb, der dækker forskellige slags engelsk der grammatisk følger standarden, men som bruger et udvalg af træk fra de regionale dialekter og sociolekterne i Thames-området. Vi finder Estuary som et udsnit på et kontinuum der går fra ægte arbejderklasseudtale til Tony Blairs lejlighedsvis og tilsyneladende bevidste brug af Estuary-former (især stød ved plosiver) når han skal signalere folkelighed.

Man kan bruge mange forskellige kilder til at illustrere denne bredde. Autentisk Essex-arbejderklasse illustreres smukt og humoristisk gennem dokumentaren *The Fraud Monty*, vist på TV et par gange, om nogle herlige gutter fra Essex der lod sig inspirere af

filmen *The Full Monty* og stablede et mandestripshow på benene. Eksempler på hvordan denne dialekt glider over i et mere grammatisk korrekt Estuary kan indfanges gennem reklamer eller interviews på Sky TV eller BBC.

London-borgmesteren Ken Livingstone siges af nogle at være den arketypiske Estuary-taler, men hans nasale stemmebrug gør det vanskeligt at høre fonemerne tydeligt. Desuden taler han nogle gange stort set rent RP, andre gange rent Cockney. En mere konsekvent Estuary-taler som det burde være muligt at komme til at optage ville være det nationale cricketholds anfører, Nasser Hussain.

Konklusion

Ved kursets slutning er de studerende ikke blot blevet præsenteret for den grundlæggende fonetiske teori de skal bruge i deres egen og deres fremtidige elevs videre sprogudvikling, men de har også prøvet at bruge i det mindste noget af det til at skelne forskellige måder at tale engelsk fra hinanden. Udvalgte engelske dialekter er blevet studeret i deres historiske og sociale kontekst for at give dybde til deres nutidige betydning i de engelsktalende lande - og samtidig er centrale træk ved de engelsktalende landes værdisystemer og sociale strukturer blevet introduceret.

Noter

- 1 Stor tak til min kollega på Handelshøjskolen, fonetikerens Inger Mees, for kritik, grundig korrekturlæsning, opmuntring og samarbejde på HHK om et lignende kursus - og til Steffen Rosenmeier for den oprindelige idé.
- 2 Der hersker nogen usikkerhed om hvad termerne 'General American' i forhold til 'Network Standard' dækker. Jeg har fulgt Mees og Collins i *Sound American*, som bruger de to termer synonymt.
- 3 Kort defineret i f.eks. *Oxford Guide to British and American Culture*. Oxford University Press.
- 4 Joel Garreau: *The Nine Nations of North America*. New York; Avon Books, 1982 .
- 5 Canada har dog en særlig Newfoundland-dialekt, foruden en 'maritim' variant fra østkysten. Se f.eks. Crystal.
- 6 Fonetikerens John Wells har en internet-side om Estuary English med et væld af informationer og artikler om fænomenet - men desværre uden lydprøver: <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/estuary/home.htm>
- 7 Crystal har en kort oversigt over australske fonetiske træk.

Litteratur

- Adonis, Andrew og Stephen Pollard: *A Class Act; the Myth of Britain's Classless Society*. London; Penguin, 1997.
- Bambrick, Susan: *The Cambridge Encyclopedia of Australia*. Cambridge; Cambridge University Press, 1994.
- Crowther, Jonathan og Kathryn Kavanagh (eds.): *Oxford Guide to British and American Culture*. Oxford; Oxford University Press, 1999.
- Crystal, David: *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge; Cambridge University Press, 1995.
- Garreau, Joel: *The Nine Nations of North America*. New York; Avon Books, 1982.
- Libjerg, Inge og Inger Mees: *Practical English Phonetics*. 2. udg. Kbh.; Schønberg, 1997.

Mees, Inger M. og Beverley Collins: *Sound American*. Kbh.; Handelshøjskolens Forlag, 1992.

Mees, Inger M. og Beverley Collins: *Sound English*. 3. udg. Kbh.; Handelshøjskolens Forlag, 2000.

Nye, David E.: *Contemporary American Society*. 4. udg. Kbh.; Akademisk Forlag, 2001.

Sevaldsen, Jørgen, Ole Vadmand og Jan Erik Mustad: *Contemporary British Society*. 5. udg. Kbh.; Akademisk Forlag, 2001.

The Story of English. BBC. En programserie om engelsk sproghistorie og dialekter; nr. 7 i serien: "The mudder tongue" handler om Cockney og australsk. 1986.

Wells, John: hjemmeside om Estuary English, besøgt 28. dec, 2002: <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/estuary/home.htm>

En kendt dansk fejl er sammenblanding af 'beer' og 'bear'.

Som en RUC-studerende skrev om Roskildefestivalen: „*It is a great festival, four days with sun, bears and music.*“

(Fra: 'Put ikke foden i munden')

